młodzi kontra dezinformacja

Jak radzić sobie z dezinformacją? Budowanie odporności na dezinformację na przykładzie treści dot. Unii Europejskiej

SCENARIUSZ WARSZTATÓW DLA MŁODZIEŻY

ORGANIZATOR

SCHUMAN Polska Fundacja im. Roberta Schumana

Ministerstwo Edukacji Narodowej

Dofinansowane przez Unię Europejską

PARTNER

24 08

Jak radzić sobie z dezinformacją? Budowanie odporności na dezinformację na przykładzie treści dot. Unii Europejskiej

SCENARIUSZ WARSZTATÓW DLA MŁODZIEŻY

Witaj! Jeśli masz przed sobą ten scenariusz, prawdopodobnie chcesz przeprowadzić warsztaty dotyczące dezinformacji o Unii Europejskiej. Na samym wstępie ważna uwaga: **nie musisz być ekspertem/ekspertką od polityki unijnej ani specjalista/specjalistką od dezinformacji, żeby poprowadzić dobre zajęcia.**
Ten materiał jest po to, aby Cię wesprzeć. Twoim celem na tej lekcji jest **wyposażenie uczniów i uczennic w podstawową wiedzę, sprawdzone narzędzia i nawyk krytycznego myślenia.** Chcemy, aby młodzi ludzie potrafili rozpoznawać, kiedy ktoś w internecie próbuje ich zmanipulować, zwłaszcza w tak ważnych, a często polaryzujących tematach, jak Unia Europejska.

Scenariusz i wszystkie opisane w nim narzędzia zostały przez nas przygotowane na podstawie pilotażowych warsztatów prowadzonych w ostatnich miesiącach w kilku polskich szkołach.

Cele

Po tych zajęciach Twoi uczniowie i uczennice będą potrafili:

- → Zrozumieć, jak i dlaczego powstaje dezinformacja (oraz to, że jej głównym paliwem są nasze emocje).
- → Samodzielnie korzystać z darmowych, prostych narzędzi do weryfikacji faktów w internecie.
- → Krytycznie analizować to, co widzą na platformach społecznościowych.

Czas trwania

45 lub 90 minut.

Zachęcamy do realizacji wersji 90-minutowej, pozwala na więcej samodzielnej pracy osób uczestniczących i pokazanie narzędzi do weryfikacji informacji.

Dla kogo?

Uczniowie i uczennice szkół ponadpodstawowych (13–19 lat).

Narzędzia

Co będzie Ci potrzebne do przeprowadzenia zajęć:

- → Komputer i rzutnik lub wydrukowane materiały z Załącznika.
- → Kartki i długopisy.
- → Smartfony / komputery z dostępem do sieci, jeśli Twoja szkoła pozwala na ich wykorzystanie.

PRZEBIEG SPOTKANIA (Wersja 90 min)

Przywitanie i ustalenie zasad (5 min)

Opowiedz krótko (w 2-3 zdaniach), dlaczego temat dezinformacji jest dla Ciebie ważny (np. „Codziennie widzę w sieci mnóstwo kłamstw, które mają nas tylko zdenerwować, i chcę, żebyśmy wspólnie nauczyli się przed tym bronić"). Relacja personalna prowadzącego z tematem pomoże uczniom i uczennicom lepiej się odnieść do tego, czemu on jest ważny.

Po tym daj osobom uczącym to wyjaśnienie:

> *Wyobraź sobie, że fałszywe lub szkodliwe wiadomości w internecie przypominają trzy różne sytuacje z szkolnego korytarza:* **misinformacja** *to po prostu nieświadoma pomyłka – ktoś podaje dalej nieprawdziwą wiadomość, bo sam w nią uwierzył i nie miał złych intencji (np. kolega powtarza nieprawdziwą plotkę, że odwołano lekcje);* **dezinformacja** *to celowe, przemyślane kłamstwo stworzone specjalnie po to, żeby kogoś oszukać, wystraszyć lub skłócić; z kolei* **malinformacja** *to szczera prawda, ale użyta w złośliwy sposób – na przykład prawdziwy sekret lub prywatne zdjęcie wrzucone do sieci tylko po to, żeby komuś wyrządzić krzywdę i go ośmieszyć.*

Poznanie tych pojęć jest ważne, aby zwrócić uwagę na różne sposoby manipulowania nami. Wpływanie na emocje może sprawić, że nawet nieświadomie możemy dalej powielać szkodliwe treści i być bezwolnym łącznikiem w łańcuchu manipulacji. Zrozumienie pojęcia malinformacji pokazuje, że nawet prawdziwa informacja użyta w złej wierze może wyrządzić komuś ogromną krzywdę. Świadomość tego pomaga zapobiegać cyberprzemocy i buduje dojrzałą kulturę relacji w sieci.

Zanim przejdziecie do ćwiczeń, ustalcie zasady dyskusji. To kluczowe, by stworzyć w klasie bezpieczną przestrzeń. Przeczytaj osobom uczestniczącym poniższe zasady i poproś o ich akceptację (np. kiwnięciem głową):

- → **Bierzemy aktywny udział** – to warsztat, tu nie ma złych pytań.
- → **Uczymy się nawzajem** – prowadzimy równoległy dialog, każdy ma swoje doświadczenia z internetu.
- → **Słuchamy z szacunkiem i bez oceniania** – różnorodne opinie są super, szukamy zrozumienia, a nie kłótni.
- → **Mówimy „własnym głosem"** – używamy zwrotów „Ja uważam, że...", a nie „Przecież wszyscy wiedzą, że...".

Rozgrzewka (15 min)

Część A: Skąd czerpiemy wiedzę? (5 min)

Stwórz z grupą na tablicy/flipcharcie dwie chmury słów będących odpowiedzią na 2 poniższe pytania, zapisuj wszystkie odpowiedzi lub daj możliwość samodzielnego zapisu przez osoby uczestniczące. Jeżeli osoby uczestniczące same zapisują odpowiedzi, przeczytajcie potem wszystkie wspólnie.

Zadaj dwa pytania:

1. „Co przychodzi Wam na myśl, gdy słyszycie hasło: Unia Europejska?"
2. „Której platformy używasz najczęściej jako głównego źródła informacji o świecie?"

Na tym etapie nie komentuj odpowiedzi dot. skojarzeń z UE, nie odnoś się do nich, będzie na to przestrzeń pod koniec spotkania.

Wskazówka dla Ciebie:

> Zrozumienie, skąd uczniowie i uczennice czerpią wiedzę, jest absolutnie fundamentalne w walce z dezinformacją. Wyjaśnij im głośno, że różni działacze, obce państwa czy zorganizowane grupy doskonale wiedzą, gdzie spędza czas młodzież. Próbują manipulować młodymi, celowo grając na emocjach właśnie na tych platformach, i temat UE jest jednym z narzędzi do tego.

Możesz powiedzieć do uczniów i uczennic:

> *Pytam was o to, ponieważ badania (takie jak raport **NASK Nastolatki 3.0** czy raporty Reuters Institute) pokazują jasno: dla zdecydowanej większości młodych ludzi (często ponad 70–80%) głównym oknem na świat nie jest już telewizja czy tradycyjna prasa, ale platformy społecznościowe – TikTok, Instagram, YouTube czy X.*

Wyjaśnij, że algorytmy tych platform są zaprojektowane tak, by promować treści wywołujące silne, często negatywne emocje, bo to zatrzymuje naszą uwagę przed ekranem. Dodatkowo, założenie tam tysięcy fałszywych kont jest darmowe i szybkie.

Kto za tym stoi? Powiedz głośno:

> *Różni radykalni działacze, obce państwa czy zorganizowane grupy doskonale wiedzą, gdzie spędzacie czas. Próbują wpłynąć na Wasze skojarzenia – np. z Unią Europejską – celowo grając na Waszych emocjach właśnie na tych platformach. Chcą, żebyście bali się przyszłości i nie ufali instytucjom.*

Część B: Quiz z mitami – Prawda czy Fałsz? (10 min)

Zostańcie w linku z poprzedniego zadania. Wyświetl/przeczytaj poniższe twierdzenia o Unii Europejskiej. Niech zgadną, czy dane stwierdzenie jest prawdziwe czy fałszywe, a następnie przedstaw fakty. Możesz zaproponować debatę chodzoną – osoby, które uważają, że stwierdzenie jest prawdziwe, przechodzą na jedną część sali, a osoby, które uznają, że stwierdzenie jest fałszywe, na drugą część sali, a w innym miejscu ustawiają się osoby, które uważają, że stwierdzenie jest manipulacją. Odpowiedzi mogą być też udzielane poprzez podnoszenie ręki, wstawanie czy siadanie. Wybierz najlepszą dla siebie metodę.

→ **Hasło 1: „Unia Europejska zakazała sprzedaży zakrzywionych bananów”**
Odpowiedź: FAŁSZ.

Jak to wytłumaczyć: W 1994 roku wprowadzono wspólne standardy dotyczące rozmiarów i jakości owoców, by ułatwić handel między krajami. UE nie zakazuje sprzedaży bananów o nietypowych rozmiarach. Obowiązują jedynie przepisy dzielące banany na klasy, m.in. w zależności od ich wymiarów. Taka klasyfikacja ułatwia handel między firmami, a także może być informacją dla konsumenta, jaki towar kupuje. Podobnie na klasy, w zależności od rozmiarów czy sposobu produkcji, dzielone są np. jajka. Dzięki temu łatwo możemy sprawdzić, z jakim towarem mamy do czynienia, i porównać ceny między sklepami.

→ **Hasło 2: „UE zmusza i wymusza na państwach przyjmowanie uchodźców”**
Odpowiedź: MANIPULACJA (ogromne uproszczenie).

Jak to wytłumaczyć: To polskie władze i służby decydują, kogo przepuszczamy przez polską granicę, komu wydajemy wizy, nadajemy prawo pobytu lub status uchodźcy. Unia Europejska nie „wymusza na nas” przyjmowania kogokolwiek spoza UE. Ponieważ wewnątrz Unii Europejskiej obowiązuje swoboda przepływu osób (można swobodnie przekraczać granice wewnętrzne, z czego my też korzystamy), konieczne było ustalenie pewnych wspólnych zasad postępowania z migrantami. Dlatego obowiązuje Pakt o Migracji i Azylu. Pakt ten zakłada m.in ujednolicenie procedur postępowania z migrantami i uchodźcami we wszystkich państwach członkowskich, w tym zasad dot. kontroli tożsamości oraz bezpieczeństwa, np.: obowiązkowy odczyt biometryczny i pobranie odcisków palców, wspólne bazy danych, wzmocnienie ochrony granic czy koordynacja współpracy dot. powrotów osób przebywających nielegalnie lub łamiących prawo. Pakt przewiduje także mechanizmy solidarnościowe na wypadek, gdyby jakiś kraj znalazł się pod silną presją migracyjną. Wtedy inne państwa powinny mu przyjść z pomocą, która może mieć różne formy - może to być np. przyjęcie części uchodźców, ale także pomoc organizacyjna bądź finansowa. Aktualnie Polska jest wyłączona z mechanizmu solidarnościowego, ze względu na przyjęcie dużej liczby uchodźców z Ukrainy. W ostatnich latach to Polska korzystała właśnie z różnych form pomocy w tych obszarach. Były to m.in. dodatkowe środki finansowe na pomoc humanitarną czy wzmocnienie ochrony granicy.

Co więcej, decyzje w Unii podejmują przedstawiciele państw członkowskich oraz posłowie do PE, których wybieramy w wyborach bezpośrednich – nie są więc narzucane przez zewnętrzny podmiot. Polki i Polacy oraz inni obywatele i obywatelki UE biorą udział w ich podejmowaniu

→ **Hasło 3: „Najważniejszą korzyścią finansową z naszej obecności w UE są fundusze unijne (dotacje), które otrzymujemy”**
Odpowiedź: FAŁSZ.

Jak to wytłumaczyć: Owszem, np. dotacje na drogi bardzo rzucają się w oczy i dzięki funduszom unijnym nasza jakość życia i usług publicznych bardzo się podniosły. Jednak trzykrotnie większe korzyści gospodarcze dla Polski z obecności w Unii płyną z samego faktu korzystania ze Wspólnego Rynku Europejskiego - braku ceł, wolnego handlu, swobody świadczenia usług na terenie całej UE. Polscy przedsiębiorcy mogą sprzedawać swoje towary i usługi w innych państwach członkowskich bez dodatkowych kosztów (np. ceł lub kosztów związanych z przygotowaniem linii produkcyjnej do specyficznych wymagań danego kraju), a my jako konsumenci możemy, bez dodatkowych podatków i barier formalnych kupować takie produkty.

→ **Hasło 4: „UE chce zakazać tradycyjnych polskich potraw, np. wędzonych wędlin lub oscypka”**
Odpowiedź: FAŁSZ.

Jak to wytłumaczyć: Unia aktywnie chroni tradycyjne i regionalne potrawy poprzez specjalne systemy certyfikacji. Dzięki nim nikt w Europie nie może podrabiać produktów związanych z danym regionem. Polska ma zarejestrowanych ponad 40 takich „superproduktów”.

→ **Hasło 5: „Unia Europejska zmusza nas do jedzenia owadów w chlebie i makaronie”**
Odpowiedź: FAŁSZ

Jak to wytłumaczyć: UE niczego nie nakazuje. Jedynie zezwoliła na dodawanie przetworzonych owadów (np. mącznika) do żywności jako bezpiecznego składnika, jeśli dany producent ma na to ochotę. Co najważniejsze: takie produkty muszą być BARDZO WYRAŹNIE opisane na etykiecie ze względu na alergików. Nikt nie zje robaków przez przypadek, to zawsze dobrowolny wybór konsumenta. Zauważyliście, że na etykietach wszystkich produktów spożywczych znajdziecie ich skład? To krok UE w stronę ochrony konsumentów.

→ **Hasło 6: „UE chce całkowicie zlikwidować gotówkę, żeby kontrolować wszystkie nasze wydatki”**
Odpowiedź: FAŁSZ.

Jak to wytłumaczyć: Europejski Bank Centralny pracuje nad projektem tzw. „cyfrowego euro” jako dodatkową metodą płatności. Cyfrowa waluta nie zastąpi gotówki. Gotówka jest prawnym środkiem płatniczym w całej strefie euro i jest chroniona prawem.

Ćwiczenie 1
(10 min)

Podziel uczniów i uczennice na mniejsze grupy (zależnie od liczebności klasy, idealnie po 3-4 osoby). Rozdaj każdej grupie jeden wydrukowany przykład wpisu z mediów społecznościowych z Załącznika. Każda grupa otrzymuje inny, absolutnie realny przykład fałszywego wpisu prosto z social mediów.

Zadanie dla grup: mają wcielić się w internetowych detektywów.
Na podstawie otrzymanego materiału, próbują wspólnie ustalić i zanotować:

- **Podejrzane elementy:** Co jest nie tak w tym poście/grafice? (Zwróćcie uwagę na krzykliwy styl, WIELKIE LITERY, dziwne konta, brak podanego źródła).
- **Emocje:** Co ten materiał ma w nich wywołać? Do jakich uczuć się odwołuje? (Strach? Złość? Duma?).
- **Cel i wpływ:** Dlaczego ktoś zadał sobie trud, żeby to zrobić i puścić w sieć? Kto może być nadawcą? Jaki to ma wpływ na osobę, która to przeczyta?

Zostaw grupy do samodzielnej pracy. Przechadzaj się po sali, podsłuchuj, ale nie podpowiadaj gotowych rozwiązań. Jest to symulacja prawdziwego doświadczenia z dezinformacją. Kiedy przeglądają TikToka, nikt nie podpisuje im postów: „Uwaga, to jest dezinformacja”. Widzą chaos, z którym muszą sobie poradzić intuicyjnie. Pozwólmy im na to w klasie, a dopiero potem uporządkujemy tę wiedzę na kolejnym etapie pracy.

W Załączniku znajduje się sporo różnych prawdziwych przykładów wpisów dezinformacyjnych. Zostały one przez nas wyselekcjonowane i pogrupowane w specjalne bloki tematyczne, w zależności od zastosowanej głównej techniki dezinformacyjnej.

Co powinieneś przekazać grupie?
Tylko czysty materiał źródłowy! Dajesz im zrzut ekranu wpisu z X/Twittera, Facebooka czy Telegrama, pisany codziennym, potocznym językiem (często z błędami ortograficznymi oryginału). Nie dajesz im na razie żadnych wyjaśnień!

Co zostawiasz dla siebie (Twoja „ściąga" do każdego z przykładów):
Dla każdego przykładu, który dasz uczniom i uczennicom, Ty w swoim zeszycie masz gotową analizę, podzieloną na proste sekcje:

- → **Jaka to technika?**
  Wyrywanie z kontekstu, granie na emocjach, fałszywy autorytet.

- → **Gotowy Fact-Check (Prawda):**
  Krótkie, proste wyjaśnienie, jak jest w rzeczywistości, abyś mógł, mogła od razu odpowiedzieć uczniom i uczennicom po ich pracy (np. *Zwróćcie uwagę, że to zdjęcie to kadr z filmu z 2015 roku, a nie z wczorajszego protestu*).

- → **Instrukcja trenerska (Jak ich naprowadzać?):**
  Krótkie pytania, które możesz zadać grupie, jeśli widzisz, że utknęli w trakcie analizy. Zamiast dawać gotowca, zapytasz prostym językiem, np.: *Hej, a spójrzcie na różnice w stylu pisania – dlaczego w tym miejscu nagle ktoś użył pięciu wykrzykników i czerwonych emotek? Co chce tym u Was wywołać?*

Z palety przykładów dezinformacji z Załącznika wybierz dwa razy tyle, ile masz grup (połowę do zadania 1, połowę do zadania 2). Postaraj się dopasować przykłady w sposób zróżnicowany – skala dezinformacji jest ogromna i ma w sobie znaczną warstwę wizualną. Spróbuj oprócz tekstu pokazać również zdjęcia i filmiki (nawet te wygenerowane przez AI). To jest bardzo ważne, żeby uczniowie i uczennice zobaczyli, jak różnie ta dezinformacja może wyglądać.

Wiemy, że niektóre z tych treści mogą wydawać się za trudne dla młodzieży, ale to jest celowy element symulacji doświadczenia z dezinformacją. Jej autorzy żerują na uproszczeniu wielu skomplikowanych rzeczy, procesów czy zjawisk, a jednym z ich celów jest ukorzenienie tej uproszczonej wizji świata w dalszym kontakcie z rzeczywistością, żeby w dobrym dla tego momencie ludzie mogli zaufać temu źródłu informacji i poddać się jego wpływowi. Dlatego najbardziej skuteczny tu będzie zestaw przykładów o różnych tematach – i tych bardzo trudnych, i tych lżejszych. Np. o zagrożeniu inwazji na Suwałkach i sortowaniu śmieci. Pozwól uczniom i uczennicom popełnić błąd, a lepiej się nauczą prawdziwych odpowiedzi od Ciebie.

Toolbox | Narzędziownik (10 min)

Powiedz: *Widzicie, jak we współczesnym środowisku informacyjnym łatwo natknąć się na zmanipulowane treści. Często dobrze wyglądające informacje są po prostu wyrwane z kontekstu. Dlatego teraz pokażę Wam konkretne, bezpłatne narzędzia, z których można skorzystać dla skutecznej nawigacji w świecie informacji.*

Zaprezentuj (najlepiej pokazując na rzutniku/ekranie) 3 rozwiązania:

1. **Serwisy fact-checkingowe:** Pokaż serwisy, gdzie specjaliści już sprawdzili popularne plotki. Wymień: **Demagog.org.pl**, **EUvsDisinfo** czy profil **Wojownicy Klawiatury**.

2. **Wsteczne wyszukiwanie obrazem (Reverse Image Search):** To supermoc na zdjęcia wyrwane z kontekstu. Pokaż uczniom i uczennicom, jak kliknąć prawym przyciskiem na obrazek (lub użyć Google Lens w telefonie), albo jak wejść na

stronę **TinEye.com** - stronę która pozwala sprawdzić czy zdjęcie jest prawdziwe. Wyjaśnij: *To pozwala sprawdzić pierwotne źródło zdjęcia. Szybko zobaczycie, że fotka, która ma rzekomo pokazywać wczorajsze zamieszki w Paryżu, pochodzi z filmu z 2012 roku!*

3. **Sztuczna Inteligencja (np. Gemini):** AI może być asystentem w analizie treści. Jak to działa: Można poprosić AI o wyszukanie kontrfaktów, lub sprawdzenie, czy dana plotka była już weryfikowana (AI automatycznie porównuje treści z bazami faktów).

   Złota zasada: **Sztucznej inteligencji nie ufamy ślepo! Wyniki wygenerowane przez AI zawsze należy potwierdzać w podanych przez nią źródłach i linkach. Sztuczna inteligencja jest również używana do kreowania dezinformacji, o czym też wspominamy w Załączniku.**

Przygotowaliśmy **filmiki, które pokazują, jak korzystać z tych narzędzi i które możesz pokazać podczas spotkania. Możesz je pobrać pod tym linkiem.**

Ćwiczenie 2 (10 min)

Zadanie: Grupy dostają nowe przykłady dezinformacji z Załącznika. Ich zadaniem jest użycie nowo poznanych narzędzi (wyszukiwania obrazem, serwisów fact-checkingowych, asystentów AI), aby znaleźć elementy dezinformacyjne w tych materiałach i twardo udowodnić fakty.

Dyskusja: Łączenie kropek i „wielki obraz” (30 min)

O co w tym chodzi?
Wyobraź sobie filmy kryminalne, w których detektyw wiesza na tablicy różne dowody i łączy je czerwoną włóczką. Ty i Twoja grupa zrobicie dokładnie to samo. Chodzi o to, żeby uczniowie i uczennice przestali patrzeć na fake newsy jak na pojedyncze, przypadkowe wpisy w internecie.

Jak to poprowadzić krok po kroku:

→ **Krok 1:** Poproś grupy, żeby położyły wszystkie swoje przykłady na środku (na stole lub na podłodze), tak aby każdy miał do nich dostęp.

→ **Krok 2:** Rzuć wyzwanie. Zapytaj klasę: *Spróbujcie zgrupować te posty. Które z nich wyglądają, jakby wyprodukowała je ta sama grupa ludzi? Szukajcie podobnych słów, takich samych błędów, podobnego stylu graficznego albo tych samych emocji.* Niech uczniowie i uczennice sami spróbują ułożyć je w stosiki wpisów, które coś łączy.

→ **Krok 3:** Moment „Aha!”. Kiedy uczniowie i uczennice skończą zgadywać, pokaż im, jak te posty faktycznie łączą się w grupy tematyczne lub z jakich konkretnie kampanii pochodzą. W Załączniku dla osoby prowadzącej każdy wpis z mediów jest dopasowany do konkretnej techniki dezinfomracji.

→ **Krok 4:** Wyjaśnij najważniejszą lekcję z tego warsztatu: *Dezinformacja to nie jest jeden złośliwy internauta w piwnicy. To zorganizowane kampanie. Jeśli nauczycie się zauważać, że wiele postów powiela ten sam schemat, trudniej będzie was zmanipulować. Będziecie widzieć cały mechanizm (wielki obraz), a nie tylko pojedynczy wpis.*

Dlaczego świadomość kontekstu jest w tym szkoleniu ważna?

Sprawdzanie każdego pojedynczego fake newsa w internecie to walka z wiatrakami – dezinformacji jest po prostu za dużo, a algorytmy działają za szybko. Ucząc młodzież świadomości kontekstu, zmieniasz zasady gry. Zamiast zmuszać ich do żmudnego weryfikowania każdego faktu, budujesz u nich systemową odporność na manipulację. Kiedy ktoś uświadamia sobie, że dany post nie powstał w próżni, lecz jest częścią większej, zaplanowanej kampanii i powiela znane schematy, włącza mu się naturalny radar. Zamiast pytać: „Czy ten konkretny obrazek to prawda?", zaczyna zadawać najważniejsze pytanie: „Kto i dlaczego masowo produkuje takie treści, aby wywołać we mnie strach, złość lub zniechęcenie?". Zrozumienie tego mechanizmu to ostateczny cel Twojej lekcji.

→ **Krok 5:** Po tym elemencie przejdźcie do omówienia wyników ich pracy. Niech podzielą się wnioskami z weryfikacji, np. czytając swoje przykłady na głos. Ty, jako osoba moderująca, dokładaj do ich wypowiedzi fachowe nazwy technik i wykorzystaj treści z Załącznika z przykładami, który przygotowaliśmy dla Ciebie – wyświetl albo wydrukuj je, żeby pokazać osobom uczącym.

Podsumowanie i ewaluacja (10 min)

Wróćcie teraz do chmury słów, skojarzeń z UE. Zapytaj grupę czy widzi powiązania między narracjami dezinformacyjnymi, które poznała na zajęciach, a skojarzeniami z UE, które pojawiły się w chmurze słów. Czy po dzisiejszych zajęciach osoby uczestniczące dodałyby inne skojarzenia? Porozmawiajcie o tych chwilę.

Uwaga dla osoby prowadzącej: Często dezinformacja o UE korzysta z narracji, że UE nam coś narzuca albo czegoś zakazuje, warto więc zwrócić uwagę na wszystkie skojarzenia osób uczestniczących związane z taką narracją.

Na koniec zadaj trzy krótkie pytania ewaluacyjne, by sprawdzić, z czym wychodzą z zajęć:

- → *Czy poznałeś/aś dzisiaj nowe narzędzia do weryfikowania informacji? (Tak / Nie)*
- → *Czy po dzisiejszych zajęciach łatwiej Ci będzie rozpoznać treści dezinformacyjne? (Tak / Nie)*
- → *Szczera odpowiedź: czy po dzisiejszym szkoleniu ufasz informacjom z platform społecznościowych bardziej niż innym źródłom? (Tak / Nie)*

Podziękuj osobom uczestniczącym za pracę podczas zajęć.

A my ze swojej strony dziękujemy Ci za Twoją gotowość, żeby zająć się tak ważną sprawą! Możemy mieć różne poglądy na to, gdzie idzie świat, ale kreatorzy dezinformacji chcą zrobić tak, żeby te różnice nas nie wzmacniały, a przeszkadzały nam współistnieć.

PRZEBIEG SPOTKANIA (Wersja 45 min)

Przywitanie i ustalenie zasad (5 min)

Opowiedz krótko (w 2-3 zdaniach), dlaczego temat dezinformacji jest dla Ciebie ważny (np. „Codziennie widzę w sieci mnóstwo kłamstw, które mają nas tylko zdenerwować, i chcę, żebyśmy wspólnie nauczyli się przed tym bronić"). Relacja personalna prowadzącego z tematem pomoże uczniom i uczennicom lepiej się odnieść do tego, czemu on jest ważny.

Po tym daj osobom uczącym to wyjaśnienie:

> *Wyobraź sobie, że fałszywe lub szkodliwe wiadomości w internecie przypominają trzy różne sytuacje z szkolnego korytarza:* **misinformacja** *to po prostu nieświadoma pomyłka – ktoś podaje dalej nieprawdziwą wiadomość, bo sam w nią uwierzył i nie miał złych intencji (np. kolega powtarza nieprawdziwą plotkę, że odwołano lekcje);* **dezinformacja** *to celowe, przemyślane kłamstwo stworzone specjalnie po to, żeby kogoś oszukać, wystraszyć lub skłócić; z kolei* **malinformacja** *to szczera prawda, ale użyta w złośliwy sposób – na przykład prawdziwy sekret lub prywatne zdjęcie wrzucone do sieci tylko po to, żeby komuś wyrządzić krzywdę i go ośmieszyć.*

Poznanie tych pojęć jest ważne, aby zwrócić uwagę na różne sposoby manipulowania nami. Wpływanie na emocje może sprawić, że nawet nieświadomie możemy dalej powielać szkodliwe treści i być bezwolnym łącznikiem w łańcuchu manipulacji. Zrozumienie pojęcia malinformacji pokazuje, że nawet prawdziwa informacja użyta w złej wierze może wyrządzić komuś ogromną krzywdę. Świadomość tego pomaga zapobiegać cyberprzemocy i buduje dojrzałą kulturę relacji w sieci.

Zanim przejdziecie do ćwiczeń, ustalcie zasady dyskusji. To kluczowe, by stworzyć w klasie bezpieczną przestrzeń. Przeczytaj osobom uczestniczącym poniższe zasady i poproś o ich akceptację (np. kiwnięciem głową):

- → **Bierzemy aktywny udział** – to warsztat, tu nie ma złych pytań.
- → **Uczymy się nawzajem** – prowadzimy równoległy dialog, każdy ma swoje doświadczenia z internetu.
- → **Słuchamy z szacunkiem i bez oceniania** – różnorodne opinie są super, szukamy zrozumienia, a nie kłótni.
- → **Mówimy „własnym głosem"** – używamy zwrotów „Ja uważam, że...", a nie „Przecież wszyscy wiedzą, że...".

Rozgrzewka (10 min)

Część A: Skąd czerpiemy wiedzę? (5 min)

Stwórz z grupą na tablicy/flipcharcie chmurę słów będących odpowiedzią na poniższe pytanie, zapisuj wszystkie odpowiedzi lub daj możliwość samodzielnego zapisu przez osoby uczestniczące. Jeżeli osoby uczestniczące same zapisują odpowiedzi, przeczytajcie potem wszystkie wspólnie.

Zadaj poniższe pytanie

- → *Której platformy używasz najczęściej jako głównego źródła informacji o świecie?*

Wskazówka dla Ciebie:

Zrozumienie, skąd uczniowie i uczennice czerpią wiedzę, jest absolutnie fundamentalne w walce z dezinformacją. Wyjaśnij im głośno, że różni działacze, obce państwa czy zorganizowane grupy doskonale wiedzą, gdzie spędza czas młodzież. Próbują manipulować młodymi, celowo grając na emocjach właśnie na tych platformach, i temat UE jest jednym z narzędzi do tego.

Możesz powiedzieć do uczniów i uczennic:

*Pytam was o to, ponieważ badania (takie jak raport **NASK Nastolatki 3.0** czy raporty Reuters Institute) pokazują jasno: dla zdecydowanej większości młodych ludzi (często ponad 70–80%) głównym oknem na świat nie jest już telewizja czy tradycyjna prasa, ale platformy społecznościowe – TikTok, Instagram, YouTube czy X.*

Wyjaśnij, że algorytmy tych platform są zaprojektowane tak, by promować treści wywołujące silne, często negatywne emocje, bo to zatrzymuje naszą uwagę przed ekranem. Dodatkowo, założenie tam tysięcy fałszywych kont jest darmowe i szybkie.

Kto za tym stoi? Powiedz głośno:

Różni radykalni działacze, obce państwa czy zorganizowane grupy doskonale wiedzą, gdzie spędzacie czas. Próbują wpłynąć na Wasze skojarzenia – np. z Unią Europejską – celowo grając na Waszych emocjach właśnie na tych platformach. Chcą, żebyście bali się przyszłości i nie ufali instytucjom.

Część B: Quiz z mitami – Prawda czy Fałsz? (5 min)

Zostańcie w linku z poprzedniego zadania. Wyświetl/przeczytaj poniższe twierdzenia o Unii Europejskiej. Niech zgadną, czy dane stwierdzenie jest prawdziwe czy fałszywe, a następnie przedstaw fakty. Możesz zaproponować debatę chodzoną – osoby, które uważają, że stwierdzenie jest prawdziwe, przechodzą na jedną część sali, a osoby, które uznają, że stwierdzenie jest fałszywe, na drugą część sali, a w innym miejscu ustawiają się osoby, które uważają, że stwierdzenie jest manipulacją. Odpowiedzi mogą być też udzielane poprzez podnoszenie ręki, wstawanie czy siadanie. Wybierz najlepszą dla siebie metodę.

→ **Hasło 1: „Unia Europejska zakazała sprzedaży zakrzywionych bananów”**
Odpowiedź: FAŁSZ.

Jak to wytłumaczyć: W 1994 roku wprowadzono wspólne standardy dotyczące rozmiarów i jakości owoców, by ułatwić handel między krajami. UE nie zakazuje sprzedaży bananów o nietypowych rozmiarach. Obowiązują jedynie przepisy dzielące banany na klasy, m.in. w zależności od ich wymiarów. Taka klasyfikacja ułatwia handel między firmami, a także może być informacją dla konsumenta, jaki towar kupuje. Podobnie na klasy, w zależności od rozmiarów czy sposobu produkcji, dzielone są np. jajka. Dzięki temu łatwo możemy sprawdzić, z jakim towarem mamy do czynienia, i porównać ceny między sklepami.

→ **Hasło 2: „UE zmusza i wymusza na państwach przyjmowanie uchodźców”**
Odpowiedź: MANIPULACJA (ogromne uproszczenie).

Jak to wytłumaczyć: To polskie władze i służby decydują, kogo przepuszczamy

przez polską granicę, komu wydajemy wizy, nadajemy prawo pobytu lub status uchodźcy. Unia Europejska nie „wymusza na nas" przyjmowania kogokolwiek spoza UE. Ponieważ wewnątrz Unii Europejskiej obowiązuje swoboda przepływu osób (można swobodnie przekraczać granice wewnętrzne, z czego my też korzystamy), konieczne było ustalenie pewnych wspólnych zasad postępowania z migrantami. Dlatego obowiązuje Pakt o Migracji i Azylu. Pakt ten zakłada m.in. ujednolicenie procedur postępowania z migrantami i uchodźcami we wszystkich państwach członkowskich, w tym zasad dot. kontroli tożsamości oraz bezpieczeństwa, np.: obowiązkowy odczyt biometryczny i pobranie odcisków palców, wspólne bazy danych, wzmocnienie ochrony granic czy koordynacja współpracy dot. powrotów osób przebywających nielegalnie lub łamiących prawo. Pakt przewiduje także mechanizmy solidarnościowe na wypadek, gdyby jakiś kraj znalazł się pod silną presją migracyjną. Wtedy inne państwa powinny mu przyjść z pomocą, która może mieć różne formy - może to być np. przyjęcie części uchodźców, ale także pomoc organizacyjna bądź finansowa. Aktualnie Polska jest wyłączona z mechanizmu solidarnościowego, ze względu na przyjęcie dużej liczby uchodźców z Ukrainy. W ostatnich latach to Polska korzystała właśnie z różnych form pomocy w tych obszarach. Były to m.in. dodatkowe środki finansowe na pomoc humanitarną czy wzmocnienie ochrony granicy.

Co więcej, decyzje w Unii podejmują przedstawiciele państw członkowskich oraz posłowie do PE, których wybieramy w wyborach bezpośrednich – nie są więc narzucane przez zewnętrzny podmiot. Polki i Polacy oraz inni obywatele i obywatelki UE biorą udział w ich podejmowaniu.

→ **Hasło 3: „UE chce zakazać tradycyjnych polskich potraw, np. wędzonych wędlin lub oscypka"**
Odpowiedź: FAŁSZ.

Jak to wytłumaczyć: Unia aktywnie chroni tradycyjne i regionalne potrawy poprzez specjalne systemy certyfikacji. Dzięki nim nikt w Europie nie może podrabiać produktów związanych z danym regionem. Polska ma zarejestrowanych ponad 40 takich „superproduktów".

Ćwiczenie 1 (10 min)

Podziel uczniów i uczennice na mniejsze grupy (zależnie od liczebności klasy, idealnie po 3-4 osoby). Rozdaj każdej grupie jeden wydrukowany przykład wpisu z mediów społecznościowych z Załącznika. Każda grupa otrzymuje inny, absolutnie realny przykład fałszywego wpisu prosto z social mediów.

W Załączniku znajduje się sporo różnych prawdziwych przykładów wpisów dezinformacyjnych. Zostały one przez nas wyselekcjonowane i pogrupowane w specjalne bloki tematyczne, w zależności od zastosowanej głównej techniki dezinformacyjnej. Postaraj się dopasować przykłady w sposób zróżnicowany – skala dezinformacji jest ogromna i ma w sobie znaczną warstwę wizualną. Spróbuj oprócz tekstu pokazać również zdjęcia i filmiki (nawet te wygenerowane przez AI). To jest bardzo ważne, żeby uczniowie i uczennice zobaczyli, jak różnie ta dezinformacja może wyglądać.

Co powinieneś przekazać grupie?
Tylko czysty materiał źródłowy! Dajesz im zrzut ekranu wpisu z X/Twittera, Facebooka czy Telegrama, pisany codziennym, potocznym językiem (często z błędami ortograficznymi oryginału). Nie dajesz im na razie żadnych wyjaśnień!

Co zostawiasz dla siebie (Twoja „ściąga" do każdego z przykładów):
Dla każdego przykładu, który dasz uczniom i uczennicom, Ty w swoim zeszycie masz gotową analizę, podzieloną na proste sekcje:

→ **Jaka to technika?**
Wyrywanie z kontekstu, granie na emocjach, fałszywy autorytet.

→ **Gotowy Fact-Check (Prawda):**
Krótkie, proste wyjaśnienie, jak jest w rzeczywistości, abyś mógł, mogła od razu odpowiedzieć uczniom i uczennicom po ich pracy (np. *Zwróćcie uwagę, że to zdjęcie to kadr z filmu z 2015 roku, a nie z wczorajszego protestu).*

→ **Instrukcja trenerska (Jak ich naprowadzać?):**
Krótkie pytania, które możesz zadać grupie, jeśli widzisz, że utknęli w trakcie analizy. Zamiast dawać gotowca, zapytasz prostym językiem, np.: *Hej, a spójrzcie na różnice w stylu pisania – dlaczego w tym miejscu nagle ktoś użył pięciu wykrzykników i czerwonych emotek? Co chce tym u Was wywołać?*

Wiemy, że niektóre z tych treści mogą wydawać się za trudne dla młodzieży, ale to jest celowy element symulacji doświadczenia z dezinformacją. Jej autorzy żerują na uproszczeniu wielu skomplikowanych rzeczy, procesów czy zjawisk, a jednym z ich celów jest ukorzenienie tej uproszczonej wizji świata w dalszym kontakcie z rzeczywistością, żeby w dobrym dla tego momencie ludzie mogli zaufać temu źródłu informacji i poddać się jego wpływowi. Dlatego najbardziej skuteczny tu będzie zestaw przykładów o różnych tematach – i tych bardzo trudnych, i tych lżejszych. Np. o zagrożeniu inwazji na Suwałkach i sortowaniu śmieci. Pozwól uczniom i uczennicom popełnić błąd, a lepiej się nauczą prawdziwych odpowiedzi od Ciebie.

Zadanie dla grup: mają wcielić się w internetowych detektywów.
Na podstawie otrzymanego materiału, próbują wspólnie ustalić i zanotować:

- **Podejrzane elementy:** Co jest nie tak w tym poście/grafice? (Zwróćcie uwagę na krzykliwy styl, WIELKIE LITERY, dziwne konta, brak podanego źródła).
- **Emocje:** Co ten materiał ma w nich wywołać? Do jakich uczuć się odwołuje? (Strach? Złość? Duma?).
- **Cel i wpływ:** Dlaczego ktoś zadał sobie trud, żeby to zrobić i puścić w sieć? Kto może być nadawcą? Jaki to ma wpływ na osobę, która to przeczyta?

Zostaw grupy do samodzielnej pracy. Przechadzaj się po sali, podsłuchuj, ale nie podpowiadaj gotowych rozwiązań. **Jest to symulacja prawdziwego doświadczenia z dezinformacją. Kiedy przeglądają TikToka, nikt nie podpisuje im postów: „Uwaga, to jest dezinformacja". Widzą chaos, z którym muszą sobie poradzić intuicyjnie. Pozwólmy im na to w klasie, a dopiero potem uporządkujemy tę wiedzę na kolejnym etapie pracy.**

Ćwiczenie 2: Łączenie kropek i „wielki obraz” (15 min)

O co w tym chodzi?
Wyobraź sobie filmy kryminalne, w których detektyw wiesza na tablicy różne dowody i łączy je czerwoną włóczką. Ty, Twoja grupa i uczniowie zrobicie dokładnie to samo. Chodzi o to, żeby uczniowie i uczennice przestali patrzeć na fake newsy jak na pojedyncze, przypadkowe wpisy w internecie.

Jak to poprowadzić krok po kroku:

→ **Krok 1:** Poproś grupy, żeby położyły wszystkie swoje przykłady na środku (na stole lub na podłodze), tak aby każdy miał do nich dostęp.

→ **Krok 2:** Rzuć wyzwanie. Zapytaj klasę: *Spróbujcie zgrupować te posty. Które z nich wyglądają, jakby wyprodukowała je ta sama grupa ludzi? Szukajcie podobnych słów, takich samych błędów, podobnego stylu graficznego albo tych samych emocji.* Niech uczniowie i uczennice sami spróbują ułożyć je w stosiki wpisów, które coś łączy.

→ **Krok 3:** Moment „Aha!”. Kiedy uczniowie i uczennice skończą zgadywać, pokaż im, jak te posty faktycznie łączą się w grupy tematyczne lub z jakich konkretnie kampanii pochodzą. W Załączniku dla osoby prowadzącej każdy wpis z mediów jest dopasowany do konkretnej techniki dezinformacji.

→ **Krok 4:** Wyjaśnij najważniejszą lekcję z tego warsztatu: *Dezinformacja to nie jest jeden złośliwy internauta w piwnicy. To zorganizowane kampanie. Jeśli nauczycie się zauważać, że wiele postów powiela ten sam schemat, trudniej będzie was zmanipulować. Będziecie widzieć cały mechanizm (wielki obraz), a nie tylko pojedynczy wpis.*

Dlaczego świadomość kontekstu jest w tym szkoleniu ważna?

Sprawdzanie każdego pojedynczego fake newsa w internecie to walka z wiatrakami – dezinformacji jest po prostu za dużo, a algorytmy działają za szybko. Ucząc młodzież świadomości kontekstu, zmieniasz zasady gry. Zamiast zmuszać ich do żmudnego weryfikowania każdego faktu, budujesz u nich systemową odporność na manipulację. Kiedy ktoś uświadamia sobie, że dany post nie powstał w próżni, lecz jest częścią większej, zaplanowanej kampanii i powiela znane schematy, włącza mu się naturalny radar. Zamiast pytać: „Czy ten konkretny obrazek to prawda?”, zaczyna zadawać najważniejsze pytanie: „Kto i dlaczego masowo produkuje takie treści, aby wywołać we mnie strach, złość lub zniechęcenie?”. Zrozumienie tego mechanizmu to ostateczny cel Twojej lekcji.

→ **Krok 5:** Po tym elemencie przejdźcie do omówienia wyników ich pracy. Niech podzielą się wnioskami z weryfikacji, np., czytając swoje przykłady na głos. Ty, jako osoba moderująca, dokładaj do ich wypowiedzi fachowe nazwy technik i wykorzystaj treści załącznika z przykładami, który przygotowaliśmy dla Ciebie - wyświetl albo wydrukuj je, żeby pokazać osobom uczącym.

Toolbox | Narzędziownik (3 min)

Powiedz: *Widzicie, jak we współczesnym środowisku informacyjnym łatwo natknąć się na zmanipulowane treści. Często dobrze wyglądające informacje są po prostu wyrwane z kontekstu. Dlatego teraz wymienię Wam konkretne, bezpłatne narzędzia, z których można się skorzystać dla skutecznej nawigacji w świecie informacji.*

Wymień 3 rozwiązania:

- **Serwisy fact-checkingowe:** Wymień serwisy, gdzie specjaliści już sprawdzili popularne plotki: **Demagog.org.pl**, **EUvsDisinfo** czy profil **Wojownicy Klawiatury**.

- **Wsteczne wyszukiwanie obrazem (Reverse Image Search):** To supermoc na zdjęcia wyrwane z kontekstu. Powiedz uczniom i uczennicom o możliwości kliknięcia prawym przyciskiem na obrazek (lub użyciu Google Lens w telefonie), oraz wejściu na stronę **TinEye.com** – stronę która pozwala sprawdzić czy zdjęcie jest prawdziwe.
  Wyjaśnij: *To pozwala sprawdzić pierwotne źródło zdjęcia. Szybko zobaczycie, że fotka, która ma rzekomo pokazywać wczorajsze zamieszki w Paryżu, pochodzi z filmu z 2012 roku!*

- **Sztuczna Inteligencja (np. Gemini):** AI może być asystentem w analizie treści. Jak to działa: Można poprosić AI o wyszukanie kontrfaktów, lub sprawdzenie, czy dana plotka była już weryfikowana (AI automatycznie porównuje treści z bazami faktów).

  Złota zasada: **Sztucznej inteligencji nie ufamy ślepo! Wyniki wygenerowane przez AI zawsze należy potwierdzać w podanych przez nią źródłach i linkach. Sztuczna inteligencja jest również używana do kreowania dezinformacji, o czym też wspominamy w załączniku.**

Przygotowaliśmy **filmiki, które pokazują, jak korzystać z tych narzędzi i które możesz udostępnić osobom uczestniczącym do obejrzenia po zajęciach. Możesz je pobrać pod tym linkiem.**

Podsumowanie i ewaluacja (2 min)

Na koniec zadaj krótkie pytanie ewaluacyjne, by sprawdzić, z czym wychodzą z zajęć:

- *Czy po dzisiejszych zajęciach łatwiej Ci będzie rozpoznać treści dezinformacyjne? (Tak / Nie)*

Podziękuj osobom uczestniczącym za pracę podczas zajęć.

A my ze swojej strony dziękujemy Ci za Twoją gotowość, żeby zająć się tak ważną sprawą! Możemy mieć różne poglądy na to, gdzie idzie świat, ale kreatorzy dezinformacji chcą zrobić tak, żeby te różnice nas nie wzmacniały, a przeszkadzały nam współistnieć.

Scenariusz zajęć powstał w ramach projektu „Szkoła odporności. Młodzi przeciw dezinformacji o UE”, finansowanego ze środków Ministerstwa Edukacji Narodowej na podstawie umowy nr MEN/2026/DK/610 w ramach programu „Kompas Młodego Obywatela” na 2026 r.
Publikacja powstała przy wsparciu Unii Europejskiej. Wsparcie Unii Europejskiej dla produkcji tej publikacji nie stanowi poparcia dla treści, które odzwierciedlają jedynie poglądy autorów, a Unia Europejska i Komisja Europejska nie mogą zostać pociągnięte do odpowiedzialności za jakiekolwiek wykorzystanie informacji w niej zawartych.

Opracowanie scenariusza | **Artur Koldomasov**

Zespół merytoryczny | **Rafał Dymek, Iga Kamocka, Artur Koldomasov**

Projekt graficzny, skład | **Katarzyna Jendrośka-Goik**

Polska Fundacja im. Roberta Schumana
Al. Ujazdowskie 37/5,
00-540 Warszawa,
+48 571 487 359

poczta@schuman.pl
NIP: 526-16-67-243

ORGANIZATOR

Polska Fundacja im. Roberta Schumana

Ministerstwo Edukacji Narodowej

Dofinansowane przez Unię Europejską

PARTNER

młodzi kontra dezinformacja